

**HavsDjup
och
HimlaValv**

Innehållsförteckning

Än finns det en värld. Karins förord.....	4
Från förundran till förändring! Stefans förord.....	5
Vår sköna planet.....	6
Hav och himmel ropar /Kyrie.....	7
Hav och himmel sjunger/Gloria.....	8
Hav och himmel hoppas/Credo.....	9
Hav och himmel skimrar/Sanctus.....	11
Färdplan för klimatet.....	12
Vår flik av Bohuslän – skönhet och mångfald från hav till fjäll.....	12
Klimat och biologisk mångfald.....	14
Natur och klimat i kommun och kyrka.....	20
Tjörns kommun.....	22
Tjörns pastorat.....	23
Orust kommun.....	24
Orust pastorat.....	26
Stenungsunds kommun.....	26
Stenungsunds pastorat.....	29
Ucklum-Spekeröd församling.....	31
Uddevalla kommun.....	32
Uddevalla pastorat.....	33
Herrestads församling.....	35
Bokenäsets församling.....	36
Ljungkile församling.....	39
Samarbetsprojekt med kontraktets fyra kommuner.....	40
Naturen – en källa till förundran, kraft och hopp.....	41
Tips på böcker, film och hemsidor.....	42

Foto:

Karin Coxner sid 8, 10, 41, 44

Ingrid Dillner sid 30, 37 nedre

Tore Hagman sid 20, 21

Simeon Olander Fotocollage sid 32

Mikael Ringlander sid 13, 15, 19, 22, 24, 25, 27, 28, 35, 37 övre, 38

Bianca VanDijk (Pixabay) omslagsfoto

Layout:

Ingrid Dillner

ISBN: 978-91-527-8475-4

Risbergs Information & Media AB, Uddevalla 2023

HavsDjup och HimlaValv

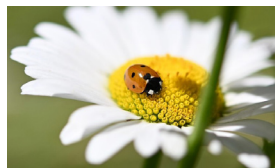
Ett brev i kampen för natur och klimat i mellersta Bohuslän

Text: Karin Coxner och Stefan Edman

Än finns det en värld

Karins förord

"Det ljuvliga blågröna klot som Gud älskat fram genom miljarder år dignar under trycket av människan. Jorden lider av allt högre feber", skriver biskop Andreas Holmberg, i sin bok *"Gud såg att det var gott"*. Boken är en av många böcker som jag har läst den senaste tiden, på temat ekoteologi. Det har blivit så uppenbart och tydligt nu att vi måste göra allt vi kan för att rädda den jord som Gud älskar så.

Men, varför gör vi inte mer? Det är en fråga jag länge gått och burit på. Klimatpsykolog, Per Espen Stoknes, är en av dem som har undersökt varför vi inte förändrar våra sätt att agera, trots att vi vet om klimatförändringarna. Han lyfter bland annat fram människans grundläggande drifter som har rötter långt bak i historien. Egenintresset är en sådan, som gör att ju större risken är för att något skulle påverka oss på ett negativt sätt, desto mer bekämpar vi det. Vi samlar också gärna materiella ting som förbättrar vår status. Vi gör vad andra gör. Vi tänker kortsiktigt, här och nu är det viktigaste. Och, om vi inte kan se eller känna effekterna bortser vi från problemet. Allt detta tillsammans och därtill många fler förklaringar, som klimatpsykologen pekar på, gör förstås att det kan gå ganska trögt att ställa om och förändra.

Så om vi tar fasta på det där med att vi gör som andra gör borde det finnas en stor poäng i att samla ihop allt vad andra gör tänkte jag. Om andra här i vår flik av Bohuslän gör något, vill jag förstås också själv vara med. Och så roligt det kan bli, om vi inspirerar och sporrar varandra i detta viktiga arbete.

Min förhoppning är också att när vi ser hur vi har det här, helt nära, runtomkring oss, skulle det också göra oss än mer angelägna att ta upp kampen för en hållbar framtid.

Detta brev riktar sig därför nu speciellt till vår lilla del av Bohuslän, Uddevalla och Stenungsunds kontrakt, som omfattar kommunerna Tjörn, Orust, Stenungsund och Uddevalla.

Karin Coxner

Kontraktsprost i Uddevalla och Stenungsunds kontrakt

Från förundran till förändring!

Stefans förord

”Vi måste återerövra upptäckarglädjen, förundran inför skapelsens vishet. Häpnaden föder lovsång. Och lovsången tänder kampgnistan”.

Ord ur min debutbok ”Jord att älska”. Om skapelsen och miljökampen (1981). De står sig: Förundran och vördnad kan leda oss till en vilja att förändra.

I fem decennier har jag haft glädjen att verka för hållbar utveckling - i företag, kommuner, politik, skolor. Och i kyrkan! 1992, efter FN:s historiska möte om miljö- och utveckling i Brasilien (”Riokonferensen”) tog framlidne biskop Martin Lönnebo och jag initiativ till ”Svenska Kyrkans Miljövärn”. Som snart blev en folkrörelse i stift och församlingar, med kreativa idéer och eldsjälar. Idag tar den sig nya spännande uttryck, en både inre och yttre resa: ”Kyrkan ska vara en spjutspets” som Lönnebo och jag utropade i vår klimatbok ”Jordens och själens överlevnad”.

Kampen för planeten Jorden och mänsklighetens framtid är – i stort och smått – en existentiell och i grunden etisk och andlig fråga. Och teologin vi behöver för att handla är i grunden en parafras på gyllene regeln: ”Allt vad vi människor vill att Jorden ska göra för oss – mat, rent vatten, råvaror, gott klimat, skönhet – det ska vi göra mot den”.

Själv utgår jag ofta från sju ”F”-ord som betyder mycket för mig när jag begrundar tillvaron: Förundran – förfäran – förståelse – förlåtelse – förnöjsamhet – förändring – förtröstan.

Det finns en hel del att glädja sig åt mitt i 2020-talets klimat- och naturkris: Företag som gör ”grön omställning”. EU:s pådrivande klimatpolitik. Lokala initiativ i våra bygder! Och de många människornas, inte minst ungdomars, otålighet och engagemang. I Sverige och världen.

Stefan Edman, biolog, författare

Vår sköna planet

Borde det inte vara en självklarhet, att kyrkan skulle värna och vårda skapelsen? Nej, genom tiderna har inte sällan ett sådant engagemang ifrågasatts. Varför sysslar ni med hållbarhetsfrågor och miljödiplomering, kan jag fråna och till få höra. Skall ni inte prata om Jesus och lyfta fram de andliga frågorna mer? Den som säger så delar upp tillvaron, i en religiös del och en annan del, som handlar om det vardagliga livet. Delar som då skulle gå att hålla skilda från varandra som om de inte alls hör ihop. Och visst skulle det vara bekvämt om jag som kristen bara hade att läsa Bibeln och be på söndagarna, och så var det bra med det. Men, nej, då skulle tron vara helt avskuren från allt och inte få några konsekvenser. I stället bär vi som kyrka ett stort ansvar för den skapelse vi fått att värna. Gud blev människa, i Jesus Kristus, för att dela livet och vardagen med oss. Sedan dess är allt heligt och inneslutet i Guds oändliga kärlek, jorden, människorna, djuren och naturen. Vi kan inte längre fortsätta att dela upp vår tillvaro. Vi borde göra mycket mer i denna klimatförändringens tid. Men, nu får vi glädja oss över det vi trots allt gör och låta det stimulera fler till mer!

Vardag och Gudstjänst, Himmel och Jord, Gud och Människa hör samman. Kanske kan gudstjänsten få bli den källa dit vi kommer för att få kraft till engagemang för klimatet. En nödvändig nerv som ger oss inspiration och hopp att gå ut i vardagens alla uppdrag. Gudstjänstens olika moment och texter är, sedan mycket lång tid tillbaka, fyllda av vördnad inför skapelsens skönhet och oro över hur vi människor så ofta försummar att vårda, värna och älska vår sköna planet.

Hav och himmel ropar/Kyrie

Jordens bön

Herre förbarma dig, ropade den blinde mannen, när Jesus gick förbi på vägen. Mannen ville få sin syn tillbaka och trodde att Jesus kunde hjälpa honom. Herre förbarma dig, så behöver också vi ropa, tänker jag. Vi behöver verkligen hjälp att öppna våra ögon, så att vi ser och tar itu med det vi behöver göra nu i denna klimatförändrings tid.

Förbarma dig, ropar också naturen till oss. Översvämningar, torka, bränder, smältande glaciärer och utrotade arter. Ropet på hjälp är starkt och kraftfullt. Naturen måste gå till "angrepp" eftersom vi varken vill se eller förstå att också djuren och naturen är Guds skapelse, våra medvarare på detta vårt blå-gröna klot. Vi behöver alla ett drägligt klimat för att kunna leva. Nu har det blivit på tok för varmt!

Redan profeterna i gamla testamentet i Bibeln reagerar kraftfullt på hur människorna förstör Guds skapelse. Jeremia uttrycker sig tydligt. I fjärde kapitlet finns en profetia som skulle kunna vara skriven idag. *"Jag ser på jorden, den är öde och tom, på himlen, där finns inget ljus. Jag ser på bergen, de skälver och alla höjder skakar. Jag ser, det bördiga landet har blivit öken, alla dess städer är ruiner."*

(Jer. 4:23–26) Vi vet tyvärr idag att delar av denna profetia redan har slagit in. Om vi inte blundar ser vi med önskvärd tydlighet allt för många konsekvenser av vår bekvämlighet. I gudstjänsten får vi likt den blinde mannen be om hjälp att orka se, och likt honom får vi, om vi vill, ta emot, öppnade ögon och lyssnande öron.

Vill du läsa mer om profeterna kan jag varmt rekommendera Peter Halldorfs bok *"Därför sörjer jorden"*. Jorden ber oss nu att se och lyssna. I psalmen 786 skriver Per Harling och S. Murray: *"Jag är er moder: bryt inte banden! Fly inte famnen, som ger er liv. Min nöd är er nöd, min död är er död, av jorden komna skall ni jord bli"*.

Hav och himmel sjunger/Gloria

Människan förundras

Ära åt Gud i höjden, sjunger änglarna i natten. Och då föds ett barn, nytt liv ger ljud och skriket hörs när de små lungorna fylls med luft. Gud själv blir människa i lovsångens jubel.

Vår lovsång behövs i natten, i mörker, oro ...i det som till synes verkar omöjlig. Ja, som att vända klimatförstörelsens stora påverkan på Guds älskade planet. För i lovsångens ljud föds nytt liv, när vi i tacksamhet och glädje anar Guds närvaro i vår värld.

I Lukas evangeliet kan vi läsa om hur lärjungarna i sin glädje ljudligt prisade Gud. Några i folkmassan ville få tyst på deras jubel. Då säger Jesus: *"om de tiger kommer stenarna att ropa"* (Luk 19:40). En härlig berättelse om hur hela skapelsen hjälps åt att lovsjunga. Om vi lyssnar riktigt noga kanske också vi kan höra naturens sång.

I Psaltaren finns många fina lovsånger. Läs gärna psalm 104 för att få inspiration till din egen tacksamhets sång.

Biskop Andreas Holmgren skriver om tacksamhet i sin bok *"Gud såg att det var gott"*. Han skriver: *"Hand i hand med tacksamhet går förmågan och viljan (...) att vara nöjd med det jag redan har i stället för att jaga efter mer eller något annat"*.

Och tänk om gudstjänstens lovsång kan ge oss förmåga att vara nöjda och känna förnöjsamhet. Det kunde bli början på en tacksamhetsrevolution, som skulle göra stor skillnad i vår värld.

Hav och himmel hoppas/Credo

Skapelsens bekännelse

Vi tror på Gud Fader allsmäktig, himmelens och jordens skapare, stämmer vi in i varje gång vi läser kyrkans trosbekännelse. Vi påminns när vi läser denna text, om att jorden och himmelen är skapade och att vi är skapade medskapare. Att vara en del av skapelsen ger oss den viktiga upplevelsen av samhörighet och sammanhang. Men också av att vara beroende av både skapelse och Skapare. I biskopsbrevet, "Ett biskopsbrev om klimatet" utvecklar biskoparna detta med att vara skapad medskapare. De skriver där: *"Detta begrepp fångar vår mänskliga dubbelhet, vår tragik och vår makt. Vi är skapade, beroende, begränsade, förgängliga, små. Och vi är kreativa, både i vårt skapande och i vårt förstörande, uppfinningsrika i våra ständiga försök att tänja våra gränser och att, drivna av vår inneboende nyfikenhet, gå över gränsen mellan det som är för handen och det som ligger därbortom. På det viset är vi obotligt religiösa."* Vi skulle verkligen kunna använda vår skaparförmåga och vår kreativitet till att vända förstörelse och katastrof till förnyade möjligheter och gott liv. Att fira gudstjänst tillsammans kan ge oss inspiration till det.

Vi tro ock på Jesus Kristus ... korsfäst, död och begraven, uppstånden igen ifrån de döda, läser vi sedan. Grunden i den kristna tron är att Gud själv blir människa som vi, i Jesus Kristus. Gud blir människa och samhörigheten stärks mellan skapelsen och Skaparen. Vår bror och försonare segrar över döden i kärlekens uppståndelse. Kom ut ropar han, precis som han gjorde till Lasarus en gång. Kom ut ur allt det där som stänger dig inne och hindrar dig från att älska hela skapelsen. Kom ut ur mörkret, kliv in i ljuset. Våga hoppas att skapelsen kan räddas och ge liv. Rulla undan stenen och se ljuset sippra in!

I psalmen 939 skriver Ylva Eggehorn *"Se, den mannen där på vägen som går med oss än en mil, han, den levande, är hos oss för att ge oss av sitt liv. Kraft att älska, mod att dela vardagsbröd och himmelskt vin."*

Vi tror och på den helige Ande, fortsätter vi sedan. Helig Ande... kraften från Gud som förenar oss som kommit från varandra, från skapelsen och från Gud. En vind som blåser förnyelse över hela jorden och ger oss tro som bär också genom förödelse och kris. En livsström som går genom våra ådror och pulserar i hela skapelsen.

Hav och himmel skimrar/Sanctus

Helig värld

Innan vi tar emot bröd och vin i nattvardens måltid sjunger vi ”Helig, helig ... Hela jorden är full av din härlighet”

”Vi kan uppfatta Guds närvaro i hela skapelsen och samtidigt tro att Guds närvaro sträcker sig utöver skapelsen”, skriver Anna-Karin Hammar i sin bok ”Att finna Gud i en snigel”. En grundsyn som kallas panenteism, och som innebär att Gud är i allt och större än allt. Denna syn ger människan en jämbördig relation till hela skapelsen och en syn på livet som Guds gåva.

När vi tar emot bröd och vin i gudstjänsten påminns vi om vad livet var menat att vara, ett mottagande av världen som en gåva från Gud. I ord och liturgi blir bröd och vin, hela skapelsen, helig, ett sakrament, som öppnar våra ögon för gemenskap med Gud.

Redan den tidiga kyrkan kallade gudstjänstens måltid av bröd och vin för eucharistia, det grekiska ordet för tacksägelse. Firandet av nattvarden gjorde tacksägelse till livets grundton.

När vi i gudstjänsten tränar oss på att se skapelsen som helig upptäcker vi snart hur vi får ett nytt förhållningssätt till det vi ser och möter. Vi vill visa omsorg, vara varsamma och ta ansvar för våra handlingar. Vi vill gå ut i världen och förmedla hopp.

Per Harling skriver i en sångtext: *”Han gick längst åkerrenar. Han slog sig ner på stranden och hörde fåglar sjunga. Han åt av bergens druvor. Sedan dess är marken helig: Ängar, källor, berg och vind bär en lovsång vänd mot Gud.”*

Färdplan för klimatet

Men är det då trots allt så att kyrkan nöjer sig med att fira gudstjänst? Nej, så kan och får det aldrig vara. Ordet mässa kommer av verbet mittere som betyder skicka bort eller gå ut. Gudstjänsten vill ge kraft att gå ut i vardagens alla bestyr och viktiga uppdrag, så som att värna och vårda hela skapelsen. Svenska kyrkan har tagit fram en färdplan för klimatet, som initierades av Kyrkomötet 2018. Målen i färdplanen skall uppfyllas gemensamt av församlingar och pastorat, stift och nationell nivå. I planen finns många konkreta och tydliga mål. Till 2030 skall hela Svenska kyrkan vara klimatneutral. Läs gärna mer om planens alla mål på www.svenskakyrkan.se/agenda2030.

Vår flik av Bohuslän – skönhet och mångfald från hav till fjäll!

Vi bor i en av kustens mest attraktiva regioner: i väster öppet hav, skärgård och pittoreska före detta fiskelägen. I öster magiska fjällbygder med skog och sjö, myr och mosse. Och däremellan ett odlingslandskap med åker och äng, genomskuret av fjordar och smärre vikar, ”kilar” som letar sig in mellan bergen. Här har många av de gamla kyrksocknarna vuxit ut till moderna tätorter med sjudande näringsliv och snabba trafikleder. Här finns bygder med spännande kultur och en rik biologisk mångfald som tjusar både oss fastboende och de hundratusenden som besöker oss tillfälligt eller skaffat sig ett fritidshus här. En lockande miljö för bad- och båtliv, rekreation och ett mångfacetterat friluftsliv.

Vår del av Bohuslän, vårt kyrkliga ”kontrakt” omfattar kommunerna Tjörn, Orust, Stenungsund och Uddevalla. Naturen här är alltså makalöst vacker och förhållandevis ”ren”.

Men det finns också en del problem: vi har fortfarande för stora klimatutsläpp från bilismen, industrin och andra verksamheter. Till detta kommer att kommunerna måste påskynda arbetet att klimatanpassa bostadsbyggande, vägar, skolor, äldreomsorg och VA-nät till den nya väderleken där värmeböljor, torka, stormar, skyfall och översvämningar redan idag blivit allt vanligare. Hösten 2023 kollapsade delar av E6:an vid Stenungsund.

Bristen på stor fisk i fjordar och skärgårdar är sedan länge en huvudvärk för både forskningen, yrkesfisket, sportfiskarna och kommunpolitikerna. Förlusten av ålgräsängar – fiskens barnkammare - i många områden bidrar ytterligare till obalansen i havsekosystemen. Nedskräpning av våra stränder och kustnära vattnen är en annan jättelik utmaning, särskilt allvarligt vad gäller mikroplaster som går rakt in i havets näringskedjor.

Debatten om skogsbruket är intensiv också i vårt område. Markägarna står inför nya krav att både lagra mer kol i marken och att bättre förvalta den biologiska mångfalden av djur och växter.

Det finns alltså åtskilligt att ta itu med. Lyckligtvis är många bra åtgärder i gång för att hejda, minska och på sikt lösa problemen. På sidorna 22-41 kan du läsa om vad din kommun gör. Men också om allt det positiva som sker i de kyrkliga pastoraten och församlingarna och som kanske är obekant för många.

Jag börjar dock med en uppdatering av läget globalt och i Sverige för klimatet och den biologiska mångfalden, de två stora sammanlänkade utmaningarna. Det har ju betydelse för vad vi tänker och gör här i mellersta Bohuslän. Kanske kan de sju punkterna inspirera till samtalskvällar i församlingen – eller i konfirmandarbetet!

Klimat och biologisk mångfald

Snabbfakta i 7 frågor och svar

1. Hur varmt och blött kommer det att bli?

Vi ser och läser dagligdags i media om torka, översvämningar, stormar, klimatflyktingar, i Syd men nu också i Europa. Extrema väderlekar har alltid förekommit. Men de har ökat påtagligt, i frekvens och intensitet. Forskningen anser att detta beror på att den globala medeltemperaturen stigit med cirka 1,2 grader sedan perioden 1880-1900; i Sverige 1,8-2 grader under samma period. Haven har också (sommaren 2023) varit rekordvarma och avdunstat mer vatten än tidigare. Något som gör lufthavet instabilt, med fler stormar och skyfall.

Kurvorna pekar just nu på ca 3 grader global genomsnittsökning till 2100 (när mitt yngsta barnbarn är 82!). Det skulle i så fall ge 5- 6 grader ökad medeltemperatur i Sverige, med mildare och blötare vintrar och varma, torra somrar. Nederbörden har ökat med 15 procent i Sverige de senaste decennierna.

När vädret förändras på detta sätt påverkar det oss som individer och hela samhället: Hälsan, ekonomin, vardagslivet. Liksom den biologiska mångfalden som är så avgörande för att vi människor ska kunna finnas till.

2. Hur hänger klimatförändringarna ihop med förlusten av biologisk mångfald?

Ju fler arter av växter och djur som finns i en skog, en insjö eller ett kusthav, desto stabilare och mer motståndskraftig är naturen mot snabba förändringar. Uppvärmningen av planeten är en sådan snabb förändring, jämfört med de ofta långsamma naturliga variationer i väder och nederbörd som sker hela tiden.

Biologerna tror att det idag finns 8-9 miljoner olika arter på planeten, varav cirka 5 miljoner insekter, 1 miljon växter och svampar, 30 000 fiskarter, 11 000 fåglar och 4 500 däggdjur, däribland vår art *Homo sapiens*! En otroligt rik biologisk mångfald som hela tiden förändras långsamt genom naturens egna krafter.

2023 är vi drygt 8 miljarder människor på jorden, fyra gånger fler på bara hundra år. Vi dominerar nu planeten på ett sätt som är förödande för många av

de andra arterna. Kanske är så många som en miljon av dem mer eller mindre hotade fram till nästa sekelskifte. Allt beroende på lönsamhetsjakt och miljöstörande metoder i fiske, jord- och skogsbruk, byggande, industriproduktion och transporter. Verksamheter som släpper ut klimatgaser och på sina håll giftiga ämnen. Vår påverkan på mångfalden och naturens kretslopp slår förr eller senare tillbaka mot oss själva, vi upplever det redan nu.

I Sverige är cirka 2 000 arter hotade, drygt hälften i skogsbrukslandskapet, övriga i jordbrukslandskapet samt i hav, insjöar, våtmarker och andra miljöer. Men främmande arter kommer också in i vår fauna och flora, så kallade invasiva arter. Det kan bero på det varmare klimatet men även ha andra orsaker.

När den biologiska mångfalden på kort tid förändras blir naturen som helhet - ekosystemen - mindre stabil och mer känslig och mottaglig för förändringar (temperatur, regn, pH-värde mm). Risken, från vårt mänskliga perspektiv, är att den därför också levererar färre eller sämre så kallade ekosystemtjänster som vi människor behöver för våra liv. I klartext: livsmedel, rent vatten, råvaror, väder- och klimatstabilisering, pollination av växter som producerar mat, honung mm.

Den biologiska mångfalden och väder- och klimatsystemen hör alltså nära ihop. Därför talar vi om en natur- och klimatkris. Kriser som kan lösas, men bara tillsammans.

3. Finns det hopp för klimatet och den biologiska mångfalden - och därmed för oss?

Ja, det finns fortfarande möjligheter att få hejd på utsläppen och klimatanpassa våra samhällen. Och det finns gott om räddningsplaner för växter och djur och försök att skärpa lagstiftning, praxis och övervakning vad gäller fiske, jord- och skogsbruk.

Den "gröna omställningen" pågår sedan flera år. Men forskarna bedömer att den går på tok för långsamt! Det är akut bråttom. När det gäller klimatet slår de fast att det som sker nu på 2020-talet är helt avgörande.

4. Är klimatkrisen en andlig fråga?

Ja, en etisk och moralisk fråga. En existentiell utmaning på två sätt:

- Det handlar bokstavligen om mänsklighetens möjligheter att långsiktigt kunna existera på denna vår enda planet, så skön men ack så vanskött
- Det handlar om hur vi som individer och lokalsamhällen utformar vår existens här och nu, våra vardagsliv. Om vi är beredda att leva materiellt varsammare än idag kan vi, gemensamt, bidra till att påverka de stora skeendena på ett positivt sätt

I sin klimatencyklika 2015 – rundbrevet till all världens katoliker - skriver påve Franciscus: Vad vill vi med allt vårt arbete och all vår möda här på denna jord? Och vad vill jorden av oss?

5. Men det är väl också en fråga om teknik, ekonomi och politik?

Absolut! Men även tekniken och politiken måste genomsyras av god etik och moral, av rättvisa och vilja till omprövning ("omvändelse"). I delar av näringslivet i Sverige och övriga Europa händer det bra saker: Elbilism, fossilfritt järn och stål, utbyggnad av sol- och vindkraft, energieffektivisering av bostäder. Stora och små företag går nu ofta före politiken.

6. Vad är viktigast – det som företagen och politiken gör, eller din och min insats?

Det är inte antingen eller utan både och. Vi måste ro med två åror i framtidsbåten! Den ena åran är den smarta, gröna tekniken som idag finns i våra kök,

på taket, i garaget, i industrin. Den är helt outhärlig för att vi ska klara klimatomställningen av samhället. Men den de löser inte ensam klimatkrisen – för om vi samtidigt ökar vår konsumtion av "onödiga" grejer, flygresor, kläder mm, ja då "äter" vi ju upp klimatvinsterna som tekniken ger oss. Ett nollsummespel! Därför måste vi ro lika starkt med den andra åran, den som handlar om att leva materiellt enklare, varsammare: Satsa en större andel av våra pengar på klimatvänligare konsumtion som teater, musik, böcker, naturupplevelser. Ge mer tid åt gemenskap, reflektion, stillhet. Bra för jorden, bra för själen! Ju fler som i lust och glädje väljer ett varsammare liv, desto lättare blir det att ställa om samhället.

7. Vilka goda trender kan vi se för klimatet och den biologiska mångfalden - globalt och i Sverige?

Klimat

Globalt

- Stora länder och regioner har lovat att år 2050 vara klimatneutrala, dvs inte påverka klimatet negativt: USA, EU, Japan, Australien, Brasilien. Kina har lovat år 2060, Indien 2070
- Stora mängder klimatvänlig el produceras nu i världen
- Många företag ställer om till klimatvänlig produktion
- Många banker och fondbolag har slutat låna ut pengar till fossildrivna företagsprojekt

EU

- Målet är att minska utsläppen med 55 procent till 2030, jämfört med 2005
- Omställning till elbilism; förbud mot försäljning av fossilbilar 2035
- Gradvis högre priser på koldioxidutsläpp i den sk handeln med utsläppsrätter
- Klimattullar införs

Sverige

- Sverige har tre mål (hösten 2023 ev under omprövning):
2030 skall utsläppen från trafiken ha minskat med 70 procent (genom kollektivtrafik, effektivare motorer, biodrivmedel, elbilar, mindre bilkörning (särskilt om man inte är absolut beroende av bil)
2040 skall all el vara fossilfri
2045 skall Sverige vara klimatneutralt

Våra expertmyndigheter konstaterar att vi kan lyckas nå dessa mål om vi skärper både beteende och politiska styrmedel. Sveriges skogar och våtmarker har en viktig roll att spela som s k kolsänkor. Mer skog växer årligen än vad som årligen avverkas. Därför tar skogen upp mer kol och lagrar i träd och mark än vad den avger till atmosfären på samma tid; bra för klimatet!

Biologisk mångfald

Globalt

- Världens länder har beslutat att stärka skyddet av 30 procent av alla ekosystem på jorden. Plus ett avtal om att skydda djuphaven
- Brasiliens regering (från 2023) driver en aktiv kamp mot skogsskövling i Amazonas
- Försök med restaurering av skadade korallrev pågår på olika håll

Sverige

- Havsörnen, pilgrimsfalken, berguven och flera andra hotade arter är tillbaka efter decennier av åtgärder från staten och inte minst ideella organisationer
- I Sverige skyddar vi arter och miljöer på två sätt: Dels genom våra 30 nationalparker, cirka 5 000 naturreservat och lika många Natura 2000-områden. Dels genom regler för vardagshänsyn i fisket och jord- och skogsbruket, regler som efterlevs mer eller mindre bra!
- I skogsdebatten (2023) menar många att Sverige bör följa Finlands exempel och pröva både hyggesfritt skogsbruk och längre omloppstider för träden innan de avverkas. Det skulle gynna både klimatet, den biologiska mångfalden och på sikt även markägarnas ekonomi. Svenska kyrkan startade (2023) en utredning om det kyrkliga skogsbruket
- Sveriges rikaste biologiska mångfald i havet skyddas genom Kosterhavets nationalpark i Bohuslän, Sveriges hittills enda havsnationalpark; här finns cirka sex tusen arter. Parken tillåter räkfiske, jakt och turism under strikta regler

- I havsområdena innanför Tjörn och Orust pågår sedan många år ”Projekt 8+ fjordar” bland annat i förhoppning att flera matfiskar, inte minst torsken, skall växa sig stor och lekmogen. Projektet drivs av kommunerna kring fjordarna och har sitt huvudkontor i Stenungsund. Vissa framsteg har gjorts. Troligen består torskbestånden här av två genetiskt lite olika varianter, med ursprung i Kattegatt respektive i Nordsjön; när fisken nått en viss storlek återvänder den mestadels till dessa hav för leken
- I Byfjorden vid Uddevalla har drygt 60 konstgjorda rev (”betongfundament”) placerats på bottenarna för att fungera som gömställen och – förhoppningsvis – lekplatser för hummer, torsk och andra fiskarter. Försöket drivs av eldsjälarna i samverkan med bl a Rotaryföreningar och forskare vid Havsfiskelaboratoriet/SLU i Lysekil

Natur och klimat i kommun och kyrka

Här är några glimtar från våra fyra kommuners arbete med klimat och biologisk mångfald. Därefter, i direkt anslutning till respektive kommun, presenteras också vad Svenska kyrkan gör i området. Det är imponerande listor över allt från odling och bihotell till solpaneler, elbilar och skapelsegudstjänster!

Ett sakområde, mestadels utanför församlingarnas mandat, är den kyrkliga skogen. Den sköts av stiftets Egendomsnämnd och dess anställda.

Det pågår dock ständigt en diskussion om skötselmetoderna, inte minst om avvägningen mellan ekonomisk avkastning och andra värden som biologisk mångfald, friluftsliv och rekreation, meditation och skönhet. Många vill att även kyrkan ska pröva mer av hyggesfria metoder.

TJÖRNS KOMMUN

Tjörns kommun

Antal invånare : 16 275

Landareal: 167, 5 km² + 675 km² som består av vatten

Medlemmar i Svenska kyrkan

Tjörns pastorat: 10 279 (63%)

Klimat

I Tjörns kommuns energi- och klimatstrategi ingår en koldioxidbudget, framräknad av forskare vid Uppsala universitet. Enligt den får kommunen – om man vill hålla sig inom ramen för FN:s Parisavtal – bara släppa ut ytterligare max 345 000 ton koldioxid.

Idag är utsläppen cirka 50 000 ton/år, främst från trafiken. Om sju år är alltså koldioxidbudgeten i princip förbrukad och därefter skulle det krävas noll utsläpp. Det är dock knappast realistiskt. Så för att budgeten ska räcka länge måste det till kraftiga utsläppsminskningar, främst i transportsektorn som bidrar mest till Tjörns utsläpp.

Biologisk mångfald

I Tjörns kommun finns idag (2023) åtta naturreservat. Bland smultronställena:

- Säby kile med ört- och insektrika Utänge ö
- Breviks kile med fågelskyddsområde
- Härön, på västsidan ett artrikt gammalt jordbrukslandskap mellan hav och gråberg
- området kring Björshuvudet
- Stora Dyrön med fina vandringsleder

Kommunen uppdaterar löpande sitt naturvårdsprogram.

TJÖRNS PASTORAT

Energiushållning och transporter

- Solcellspaneler på taken till sju församlingshem; producerar årligen ca 135 000 kWh
- Laddstolpar för personalens och besökares elfordon
- Allt fler eldrivna fordon och maskiner
- Samtliga byggnader har bergvärme installerad för att minska energianvändning
- Temperaturkoll med max 18 grader i kyrkorna och max 20 grader i verksamhetslokaler/församlingshem
- LED belysning ersätter successivt gamla glödlampor
- Minskad tid för fasadbelysning av kyrkorna
- 100 procent grön el

Upphandling, undervisning och biologisk mångfald

- Earth Hour-gudstjänst/samling varje år
- Vi har tydliga instruktioner om att planera för minskat resandet och samåkning
- Tydlig ambition att handla/använda Fair Trade och ekologiskt för verksamheterna i församlingarna och i alla våra samlingar
- Källsortering på flertalet ställen
- Försök med egna närodlat blommor att använda för altardekoration vid våra gudstjänster – ännu kanske i sin linda i flera av våra församlingar, men där Valla församling gör det ganska konsekvent
- Vi är på väg att starta en miljödiplomering för hela pastoratet

ORUST KOMMUN

Orust kommun

Antal invånare: 15 414

Landareal: 386 km² + 496 km² som består av vatten

Medlemmar i Svenska kyrkan

Orust pastorat: 9 411 (61 %)

Klimat

Orusts klimatbudget – se ovan om Tjörn – är förbrukad om två år. Kraftiga nedskärningar av utsläppen behövs alltså, särskilt i trafiken som är den mest klimatpåverkande sektorn på ön.

Biologisk mångfald

På Orust finns många naturreservat och smultronställen:

- Härmanö, gammalt odlingslandskap med rik flora
- Råssö
- Stigfjorden-Halsefjorden, fåglar, övervintringsområde
- Svens altare
- Kollungeröd vatten, fåglar

Kommunens naturvårdsprogram uppdateras genom nya inventeringar av fauna och flora. Ett praktiskt projekt handlar om strandpaddorna på Käringön, ett annat om att gynna pollinerande insekter. I LEVA Orust, Lokalt Engagemang för Vatten, arbetar man bl med att ”meandra”, dvs ”slingra” tidigare utträtade vattendrag. Åtgärder görs ofta i samarbete med lantbrukare.

ORUST PASTORAT

Energihushållning och transporter

- Grön el och värme
- Styrsystem som minskar elförbrukningen genom att reglera värmen till de tider kyrkorna används
- I flera av kyrkorna finns bergvärme
- Resepolicy/samåkning för medarbetare
- Miljövänlig tjänstebil

Upphandling, undervisning och biologisk mångfald

- Klimat- o miljövänliga råvaror för fikat och måltiderna i församlingshemmet
- Rättvisemärkt/KRAV kaffe
- Predikan, böner, sång/musik på temat skapelseansvar
- Aftonsång med klimattema på Domsöndagen
- Vi har återkommande friluftsgudstjänster på flera platser på Orust. På bönsöndagen har några församlingar avslutat gudstjänsten med att gå ut runt kyrkan och be för sådd och växter
- Vi använder KRAV-märkta oblater till våra mässor
- Kyrkogårdsskötseln: blomsterängar, bihotell m m

STENUNGSUNDS KOMMUN

Stenungsunds kommun

Antal invånare: 27 870

Landareal: 301 km²

Medlemmar i Svenska kyrkan

Stenungsunds pastorat: 9 794 (54%)

Spekeröd-Ucklums församling: 2 125 (59%)

Klimat

Den största utmaningen är petrokemins pågående omställning för att göra sig oberoende av fossila råvaror och att använda spillvärme.

Kommunen har antagit följande klimatlöften:

- Vi klimatväxlar tjänsteresor
- Vi deltar i Cykelfrämjandets kommunvelometer
- Vi möjliggör cirkulära arbetskläder
- Vi använder cirkulära möbler
- Vi möjliggör för medborgarna att låna/hyra produkter i stället för att köpa
- Vi genomför energieffektiviseringar
- Vi bygger i trä
- Vi har en koldioxidbudget
- Vi finansierar investeringar i egen verksamhet genom grön obligation
- Vi arbetar aktivt med invånarnas engagemang för klimatet
- Vi använder en klimatstyrande resepolicy
- Vi ställer krav i upphandling för transportdelen i nya avtal
- Vi minskar inköpen av fossilbaserade engångsprodukter
- Vi mäter matsvinn i offentlig verksamhet och har mål
- Vi producerar egen sol-el
- Vi har 100 procent förnybar el i kommunens elavtal

Biologisk mångfald

Kommunen bjuder på ett flertal smultronställen med rik fauna och flora:

- Ramsön/Keholmen, gammalt kulturlandskap med rara växter, flera rödlistade fjärilsarter och rikt fågelliv
- Jordhammarsviken, miljö för hotade djur och växter och övervintrande fåglar. Ålgräsängar, barnkammare för bland annat torsk och havsöring
- Kvarnsjön, näringsfattig sjö i norra Svartedalen; sällsynta växter, orre och tjäder, fiskgjuse m m

Under 2022 startade kommunen ett projekt för att gynna pollinerande insekter. Utmed cykelbanan från Stora Höga till Kolhättan lät man merparten av vägrenarna stå ohävdade fram till augusti/september. Tanken är att projektet fortsätter kommande säsong då man också gör en inventering av örter och dagfjärilar.

STENUNGSUNDS PASTORAT

Energihushållning och transporter

- Bergvärme i flertalet fastigheter; i tre av dem har solpaneler nyligen upphandlats, varav en fastighet kombineras med luftvärmepump
- Grön el i alla fastigheter
- LED-lampor samt styrning av belysning och värme för att minska användningen
- Maskinparken i anslutning till kyrkogårdsverksamheten blir alltmer batteridrivna. Vi har bl a investerat i en elektrisk grävmaskin, men även gräsklippare och trimmar är nu batteridrivna
- Vi har ingen antagen resepolicy men uppmuntrar alltid personal till samåkning. I konfirmandarbetet har vi beslutat att avstå flygresor.
- Laddstolpar för elbilar vid alla våra kyrkor

Upphandling, undervisning och biologisk mångfald

- Vi har en inköpsrutin med fokus på lokalodlat, ekologiskt och miljövänliga råvaror. Vi strävar också efter att samordna alla inköp av mat för att transporterna skall minska. Vi försöker beräkna inköpen så att mat inte behöver slängas. Om det blir mat över från gemenskaps- och soppluncher förmedlas den till behövande familjer/personer. Viss överbliven mat ges till uppfödare av t ex höns och grisar
- I den pedagogiska verksamheten är vi medvetna om att minska matsvinnet i samband med grupper
- I vaktmästeriet försöker vi använda så miljövänliga material som möjligt, t ex vattenbaserad färg
- Vi källsorterar avfall från församlingshem och verksamheter och komposterar avfallet från kyrkogårdsverksamheten
- Vi erbjuder planteringar med perenna blommor vid pastoratets gravar i stället för att byta ut "vår-/sommar-/höstblommor"
- I den pedagogiska verksamheten försöker vi att återanvända material, minska behovet av papper etc. Vi väljer också medvetet giftfria leksaker och färger
- Vi har ändrat rutinerna runt insamling till diakonala julklappar från "paket" till "swish", för att minska överkonsumtion

- I gudstjänstarbetet försöker vi, när så är möjligt/lämpligt, att teologiskt kommentera den första trosartikeln med förundran över skapelsen, men också det skapelseansvar vi har. Praktiskt försöker musiker övergå till noter i digital form i stället för på papper. Skall det vara papper försöker vi satsa på särtryck
- Under det gångna året har vi haft frukostar/föreläsningar på temat ekologisk hållbarhet under rubriken "Gröna fingrar". Vi har också haft en studiecirkel i återbruk (även om det inte var allt för många som nappade på den idén)
- I samverkan med kommunen och länsstyrelsen har vi tagit fram en ny naturinventering av vår största kyrkogård i Norum. Där finns allt som är värdefullt för den biologiska mångfalden noterat (djurliv, hålträd, nedfallna träd etc.), och vi försöker följa instruktionerna i denna planläggning för att bidra till ökad biologisk mångfald
- Vi använder oss av ett varsamt markarbete, där vi medvetet lämnar rishögar, döda träd etc för att berika naturen
- Vi planerar för ängsmarker och avstår att klippa allt gräs i anslutning till våra kyrkogårdar
- Vi har satt upp många fågelholkar vid kyrkogårdarna
- Vi åker på studiebesök med barn och konfirmander till Nordens Ark för att upplysa om vikten av biologisk mångfald. Barn i skolåldern har också arbetat tematiskt med binas betydelse och varit på Mariagårdens biodling
- Barngrupper med föräldrar har fått tillverka bihotell att ta hem
- Under det senaste året har barngrupper arbetat tematiskt med temat: vatten, skapelsens mångfald, naturvandring med allemansrätten som fokus, de har haft egna planteringslådor med smultron/tomater, kryddor, de har gjort egen fågelmat etc.
- Vi har haft friluftsgudstjänster både på Råön och Stora Askerön, där temat varit relaterat till skapelsens mångfald och skönhet

UCKLUM-SPEKERÖD FÖRSAMLING

Energihushållning och transporter

- Effektivisering genom separata elmätare som ger oss kunskap om hur och var el förbrukas i våra fastigheter
- Grön el och värme; ett långsiktigt projekt pågår där oljepannor och direktverkande el byts ut mot bergvärme och luftvärmeväxlare i våra fastigheter
- Resepolicy/samåkning för medarbetare; samåkning tillämpas där det fungerar
- Miljövänlig tjänstebil

Upphandling, undervisning och biologisk mångfald

- Klimat- o miljövänliga råvaror för fikat och måltiderna i församlingshemmet. Vi källsorterar och lägger hushållssopor/matavfall i egna komposter
- Konfirmandarbetet, församlingsaftnar: Budskapet om att vår jord är skapad av Gud och att vi människor är skapade till Guds avbild ligger till grund för ett gott förvalterskap och ett värdigt, etiskt förhållningssätt. Vi använder naturen som ett levande klassrum för en erfarenhetsbaserad pedagogik
- De yngre barnen (miniorer) får lära sig att odla som ett uttryck för ett skapelseinriktat inslag i undervisningen
- Gudstjänsterna (predikan, böner, sång/musik): när människors djupa längtan efter mening och behov av tröst möter evangeliet om Jesus Kristus minskar behovet av att trösta sig genom konsumtion
- Genom traditionella gudstjänster minskar vi slit och släng och använder i stället inventarier och liturgiska kläder som i många fall är flera hundra år gamla
- Kyrkogårdsskötseln: blomsängsvård tillämpas på Pressgårde kyrkogård i Ucklum. På kyrkogårdarna i Ucklum och Spekeröd strävar vi efter mångfald i växtmaterialet. I Spekeröd finns en askgravlund där planteringen av perenner direkt syftar till att vara en bra biotop för fjärilar
- Samarbete med kommunens ekolog och ideella organisationer på orten

UDDEVALLA KOMMUN

Uddevalla kommun

Antal invånare: 57 282

Landareal: 732, 1 km²

Medlemmar i Svenska kyrkan:

Uddevalla pastorat: 23 106 (63 %)

Herrestads församling: 3743 (65 %)

Bokenäsets församling: 3261 (66%)

Ljungskile församling: 6 444 (62 %)

Klimat

Kommunen har antagit en klimatplan med följande 11 klimatlöften (utifrån Västra Götalandsregionens och Länsstyrelsens kraftsamling "Klimat 2030 – Västra Götaland ställer om", med 20 löften):

- Vi har en laddplan för kommunen
- Våra nya personbilar är klimatbonusbilar
- Vi ställer krav i upphandling för transportdelen i nya avtal
- Vi analyserar inköpens klimatpåverkan och ställer krav i prioriterade upphandlingar
- Vi minskar inköpen av fossilbaserade engångsprodukter
- Vi mäter matsvinn i offentlig verksamhet och har mål
- Vi beräknar klimatpåverkan från maten i offentlig verksamhet och har mål
- Vi installerar solenergi
- Vi bygger i trä
- Vi finansierar investeringar i egen verksamhet genom grön obligation
- Vi arbetar aktivt med invånarnas engagemang för klimatet

Biologisk mångfald

Kommunen arbetar bl a med fiskevård i vattendrag, våtmarksrestaurering, blomsterängar och pollination samt naturanpassat skogsbruk. Kommunen förvaltar 13 naturreservat; bland smultronställena:

- Herrestadsfjället, skog, myrar, sjöar
- Bredfjället, likartad natur som ovan
- Havstensfjorden, marint område
- Gustafsberg, natur- och kulturområde med vandringsled längs Byfjorden

UDDEVALLA PASTORAT

Energihushållning och transporter

- Samtliga uppvärmnings- och ventilationsanläggningar är optimerade för att dra så lite el som möjligt
- Vi är med i både Kyrkvinden och Stiftsvinden och får alltså stor del av vår el från vindkraft. På vårt nya kapell kommer solceller att installeras
- Vi har en resepolicy där vi uppmanar till att åka kollektivt
- Utfasning från fossila bränslen pågår. En elbil finns och en till är på väg. Elcyklar finns i respektive församling till personalens förfogande

- På "kyrkogårdssidan" byts personbilar successivt ut mot eldrift där så är möjligt. Arbetsmaskiner drivs mestadels på diesel men eftersom vi har möjlighet till egen tankstation används uteslutande HVO 100. Små maskiner är till 95 % batteridrivna. Det finns även batteridrivna golfbilar samt elcyklar med låda

Upphandling, undervisning och biologisk mångfald

- Det finns en policy kring livsmedelsinköp och att vi ska välja ekologiska och/eller närproducerat där det är möjligt
- Kollekt till miljöändamål tas upp två gånger om året
- För den biologiska mångfalden gör vi följande åtgärder, kring kyrkorna, församlingshemmen och på kyrkogårdarna:
 - Insektshotell
 - Högstubbar
 - Bikupor
 - Ängsmark
 - Kjolgranar
 - Perennplanteringar med bi- och fjärilsväxter som vi också använder till altarblommor
 - Skötselpaket med perenna växter till allmänheten (serviceverksamheten)
 - Stora mängder med lökväxter för att gynna tidiga pollinatörer
 - Faunadepåer
 - Olika typer av holkar för fåglar och fladdermöss
 - Hamling av träd
 - Olika typer av vattendrag
 - Allt biologiskt material från naturen/skötsel tas om hand i egen kompostanläggning, jorden använder vi sedan på våra kyrkogårdar
- Vi bjuder även in allmänheten till vandringar där vi visar upp vårt arbete och berättar mer tillsammans med en biolog och ekolog. Vi inventerar våra vilda växter vart femte år för att kolla vilka effekter vi får av vårt arbete; hittills väldigt goda resultat. Vi föreläser ibland om vårt arbete för andra enheter inom Svenska kyrkan, men även för kommuner och bostadsbolag
- Den skog vi äger förvaltas efter naturvårdande åtgärder och inte ekonomiska mål

HERRESTAD FÖRSAMLING

Energhushållning och transporter

- Laddstolpar
- Kyrkans grundvärme har sänkts
- Kyrkans värme har sänkts vid gudstjänster

Upphandling, undervisning och biologisk mångfald

- Tillverkning av nya ljus av stearinet i ljusstumpar från kyrkan och övrig verksamhet
- Vi källsorterar avfall från församlingshem och verksamheter och kyrkogårdsverksamheten
- Vi komposterar avfallet från Villa Skärgårdens odlingar och använder jorden i våra odlingar
- Odling av grönsaker och kryddgrönt till bl.a. gemenskapslunch
- Vi bakar bröd och fikabröd med svenska råvaror, samt stor del ekologiska råvaror. Vi tänker också på att använda råvaror som är i säsong och därmed kan vara svenska och närproducerade
- Perennplanteringar med bi- och fjärilsväxter som vi också använder till altarbloomor

BOKENÄSET FÖRSAMLING

Energhushållning och transporter

- Tre av fyra kyrkor med direktverkande el hålls stängda med grundvärme 12 grader
- Solceller på Skredsviks församlingsgård (med många punkter, vilket gör att om det t ex ligger snö på en del av en solcell genereras ändå el från övriga celler
- Laddstolpe för elbilar vid Skredsviks kyrka
- Sänkt standardvärme i den kyrka vi värmer upp samt i våra församlingshem
- Grön el och värme
- Vid nyköp väger vi alltid för och nackdelar på våra maskiner. Vissa maskiner går det inte att köpa md batteridrift ännu som kan göra det jobb som krävs hos oss, men vi håller ögonen öppna. Vi har numera trimmar och en handgräsklippare som går på batteri. I övrigt kör vi på Aspen utom de tyngre maskinerna som kräver annat bränsle
- Resepolicy/samåkning för medarbetare
- Miljövänlig tjänstebil (biogas, el, bränslesnål)

Upphandling, undervisning och biologisk mångfald

- Klimat- o miljövänliga råvaror för fika och måltider i församlingshemmet. Kaffe från Eguale
- Konfirmandarbete och församlingsaftnar kring hållbar utveckling
- Predikan, böner, sång/musik på skapelsetemat. Under vår och sommar håller församlingen flera gudstjänster utomhus och anordnar även kyrkovandringar
- Kyrkogårdsskötseln: blomsterängar, bihotell mm. På Bokenäs gamla kyrkogård har vi en äng vid minneslunden som slås efter midsommar för att bevara alla blommor som växer där
- Vaktmästarna odlar mycket av de blommor som används under den varmare delen av året på och runt våra kyrkogårdar

LJUNGSKILE FÖRSAMLING

Energiushållning och transporter

- Våra byggnader ska vara anpassade efter våra behov samt vara energieffektiva och utförda i miljövänligt material
- Se över byggnaderna utifrån lokalförsörjningsplan och avveckla dem vi inte behöver
- Successiv förnyelse av maskinparken mot miljövänligare alternativ; maskiner med batteridrift köps in
- Leasade elbilar för personalen att använda i tjänsten
- Grön el
- Solpaneler installeras efter plan

Upphandling, undervisning och biologisk mångfald

- Så långt möjligt använda miljömärkt kontorsmaterial, kontorsmaskiner, möbler och textilier och undvika att slänga möbler eller material som går att återanvända
- Kräva att de företag vi använder och köper tjänster av så långt som möjligt skall vara miljöcertifierade
- Minska pappersförbrukningen genom att gå över till digitala system och uppmåla till eftertanke vid utskrifter
- Minska förbrukningen av plast
- I möjligaste mån köpa in ekologiska produkter vid livsmedelsinköp, enbart andra produkter om ekologiska alternativ inte finns
- Se över möjlighet till andra alternativ än kött så långt som möjligt vid alla våra serveringar och verksamheter
- Ordna en låda med grönsaker vid Hemgården för färskt grönt till församlingens olika möten och evenemang
- Laga klimatsmart mat och samtala kring mat och klimat
- Vid alla våra arrangemang, där vi bjuder på/säljer mat/fika informera om Fairtrade, eko- och kravmärkning för att medvetandegöra och inspirera deltagarna att själva tänka klimatsmart
- Arrangera en årlig Hållbarhetsfestival en helg under hösten
- Uppmärksamma Världshavsdagen genom aktiviteter såsom strandstädning och föreläsningar med mer under namnet "Hav, hopp och kärlek"
- Samarbeta med andra föreningar/organisationer, t ex Omställningsrörelsen och Ljungskile Folkhögskola

- Perennrabatt i Forshälla till alttarblommor m m
- Tillsammansträdgården i Forshälla
- Ängsmark på Ljungs kyrkogård i samband med ny asklund
- Komposter på kyrkogårdarna i Grinneröd och Forshälla för egen jord
- Insektshotell på olika platser runt om i församlingen

Samarbetsprojekt mellan kontraktets fyra kommuner (och Kungälv)

8+fjorard

är ett samarbetsprojekt mellan Stenungsund, Tjörn, Orust, Uddevalla och Kungälv, med bl a strikta regler för såväl yrkes- som fritidsfiske (i synnerhet av torsk!) i fjordsystemet innanför Orust och Tjörn.

Projektet handlar om forskning, kunskapsförmedling och praktiska åtgärder för att

- få tillbaka stora exemplar av torsk och andra fiskarter
- förbättra miljön i fjordarna, "hav i balans"
- stärka rekreation och friluftsliv
- utveckla den maritima näringen

Inom 8+fjorard pågår sedan 2019 projektet Vatten Värt att Värna. Projektledarna är stationerade i Stenungsund och på Orust men hjälper alla kommunerna med att söka pengar till olika vattenmiljöprojekt som ska minska belastningen på havsmiljön och samtidigt förbättra den biologiska mångfalden i sötvatten som våtmarker och vattendrag.

Strandstädning

Varje timma flyter skräp motsvarande fem fyllda badkar in mot Bohusläns stränder. Inte minst plasterna, som ofta bryts ned till små partiklar (mikro- och nanoplaster) kan orsaka stora problem för småfisk och kräftdjur som förväxlar dem med föda och får in dem i gälarna eller mag-tarmkanalen. Många tappade trålar, nät och hummertinor ligger kvar nere på bottenarna och "spökfiskar", det vill säga de stänger inne fisk som inte hittar ut i vattnet igen. Men det finns motkrafter: Fiskare anlitas för att häva upp tappade redskap och företag som unga Clean Sea städar stränder och vikar; merparten av detta "skräp" levereras till den stora återvinningscentralen i Kungshamn. Här deltar även Svenska kyrkan; i juni 2023 inbjöd exempelvis Ljungskile församling till friluftsgudstjänst med efterföljande fika och strandstädning!

Naturen – en källa till förundran, kraft och hopp

Det bor ett nyfiket barn i oss alla! Som häpnar och förundras över en myra, ett grässtrå och skogarnas, strändernas och balkongblommans skönhet.

Självt fylls jag av livslust, ödmjukhet och, ja, en ömhet när jag inser att mitt liv i varje ögonblick är beroende av syret från de gröna bladens soldrivna fabriker. Och av matjorden, producerad av miljardier bakterier och kryp. Det stärker mitt engagemang för moder Jord, mitt framtidshopp. ”*Allt vad jag vill att naturen ska göra för mig, det måste jag göra för den*”.

Ljumma majmorgnar ger jag mig ofta ut i trädgården för att bara vara, bara njuta. Det är då jag upptäcker att det blommande äppelträdet plötsligt ”globaliserats” – för i natt har ju lövsångaren återvänt från Tanzania! I veckor och månader har den flugit ända hit för att sjunga och älska. Åttahundra ensamma mil med hjälp av stjärnkartan i sin hjärna. Och vid disigt väder den likaledes nedärva magnetkompassen. Sveriges vanligaste sommarfågel och på samma gång en afrikan på besök. Den ger mig hopp mitt i kaos och kriser. Och jag ber med en bön som avslutar min bok ”Jordens sång”. En biologs kärleksförklaring till livet:

*För den som har öron ljuder en annan sång,
vackrare, klarare.*

*Den kommer från markens och vattnens myllrande liv.
Du hör den viska i kolatomer och vattenmolekyler.
Den brusar tyst i din egen kropp.*

*Lovsången över den skapande Kärleken.
Till Livets Herre från livet självt.
Jordens sång*

Tips på böcker, film och hemsidor

Böcker

Det finns många böcker som kan inspirera till klimatengagemang och som stärker insikten i att ta ansvar för att vårda och värna hela skapelsen. Böcker som väcker förundran och glädje över allt det vackra vi ännu har att finnas till i.

Flera av dessa böcker finns också med som inspel i denna lilla skrift. De står förstås omnämnda där citat har hämtats och givit fördjupning. Vi vill gärna uppmuntra till fortsatt läsning av dessa böcker för ökad kunskap och fortsatt arbete.

Blomgren, Eva-Stina m.fl: Botaniska utflykter i Bohuslän
Föreningen Bohusläns Flora, 2006

Ivarsson, Fredrik, Spalde, Annika: Med alla levande varelser - Hopp och motstånd i klimatkrisens tid
Argument 2022

Halldorf, Peter: Därför sörjer jorden
Silentium 2019

Hammar, Anna Karin: Att finna Gud i en snigel - om tro, hopp och naturens rättigheter
Proprius 2021

Holmberg, Andreas: Gud såg att det var gott. Att vara människa och kyrka i klimatkrisens tid
Verbum 2023

Påven Franciskus: Lovad vare du, (Laudate Si), Encyklika, angående omsorgen om vårt gemensamma hem
Veritas 2015

Planetens och kärlekens gränser, En bok från Västerås stifts ekoteologiska seminarium
Västerås stift 2018

Rockström, Johan m.fl: En jord för alla. Ett manifest för mänsklighetens överlevnad
Natur och Kultur 2023

Sjöholm, Magdalena: Markens alla träd klappar händer. Verktyg för en grönare predikstol
Verbum 2022

Stoknes, Per Espen: What We Think About When We Try Not To Think About Global Warning
Chelsea Green Publishing 2015

Svenska Kyrkans Biskopar: Ett biskopsbrev om klimatet
Uppsala 2019

Bibeln; Bibelkommissionens översättning
Svenska Bibelsällskapet 2000

Den svenska psalmboken med tillägg
Verbum 1986, 2002

Psalmer i 2000-talet
Verbum 2006

Kyrkohandboken för Svenska kyrkan del 1
Svenska kyrkan 2018

Böcker av Stefan Edman

Stefan var tidigt ute med att skriva och engagera sig för miljö och hållbar utveckling. Han har givit ut många böcker, ofta med kunniga fotografer. Första boken, "Jord att älska", utkom redan 1981. Här ett litet urval.

Bråttom men inte kört! Frågor och svar om klimatet,
Votum, 2020

Förundran. Natur som ger livslust, foto: Tore Hagman
Votum, 2021

Jordens och själens överlevnad, Martin Lönnebo, Stefan Edman
Verbum, 2008

Planeten Havet, Max Ströms förlag 2010

Bohuskusten förr och nu – världens sjunde skönhet, foto: Jan Töve
Votum 2018

Film

Sveriges saltaste kust. Skönheten. Utmaningarna. Framtiden. Dokumentär
av Peter Muld, Stefan Edman m.fl. 2023

Hemsidor i urval

Naturvårdsverket, naturvardsverket.se
Världsnaturfonden, WWF, wwf.se
Svenska Naturskyddsföreningen, naturskyddsforeningen.se
Ingenjörsvetenskapsakademin, iva.se
Kommunernas hemsidor, kommunens.namn@se
svenskakyrkan.se/agenda 2030

